

vägande ornamentala funktion saknas. Härav får Eklunds rytmik en stundom rätt knotig och kärv struktur, men själva innehållet vinner dess mera i gedigen realism och i betvingande äkthet utan all ostentation. Föreningen av en i den allmänliga tron förankrad objektivitet med den aura av nästan obeskrivbar, okonstlad friskhet, vilken här liksom i Eklunds predikningar genomströmmar ordasätten, hör med till de värden, som orsaka, att man kan tveka om, huruvida Eklunds psalmer till sin typ äro övervägande klassiska eller övervägande moderna. Men denna fråga behöver ju ej besvaras; det är ännu ett belägg för den andebeseglade livsrikedom, ur vilka de äro ett utflöde, att analysen här helst måste göra halt.

I J. A. Eklund har Svenska kyrkan förlorat en av sina största och snillrikaste söner, men i sin psalmbok bevarar hon för evärdliga tider mycket av det bästa, som han under sin levnad och tjänst härnere gav henne. Vi stå i vördnad och tacksamhet inför minnet av honom, som i brinnande kärlek sjöng sången om Sveriges kyrka och gav så mycket nytt liv åt sången i henne.

Bo-Sture Wiking.

Några reformationstida koraler.

I uppsatsen »Har svensk psalmdiktning förekommit i Finland redan under reformationstidevarvet?», vilken ingick i denna tidskrift 1943 nr 2, har Olav D. Schalin i korthet meddelat några data om ett antal svenska psalmer från reformationstiden, av vilka några äro kända endast i Finland, medan andra åter äro kända även i Sverige och i Danmark men tidigast ha påträffats i Finland. Schalin finner det därför sannolikt, att de tillkommit i Finland.

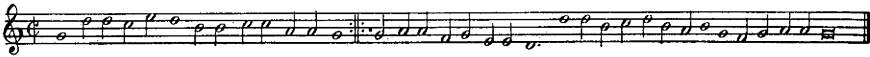
Då några av dessa förefalla att vara finlandssvenska originaldikter, medan andra gå tillbaka på latinska, tyska eller danska sånger, ligger det nära till hands att fråga sig om i det förstnämnda fallet även melodien är en eventuellt i Finland hemmahörande originalkomposition, och om man åter till de psalmer, vilka stöda

sig på utländska förebilder även tagit dessas melodi. För att i någon mån få klarhet häri, ha några av de i ovannämnda uppsats anförda psalmerna här gjorts till föremål för en närmare granskning.

Bland de psalmer Schalin omtalat, finns ett litet antal vartill man endast känner begynnelseorden. En av dessa psalmer börjar *Alle måge wij glädias*. Denna inledningsvers utgör en direkt motsvarighet till den finska psalmen *Ratk riemuidha me mahdam*, tryckt 1614. Motivet till den finska psalmen har Hemming Henrici fått ur de två första stroferna i den danska psalmen *Alle Christne fryde sig nu*, som i sin tur går tillbaka på den medeltida skolvisan *Omnis mundus iucundetur*, nr 16 i Piae Cantiones. Ehuru motivet hämtats från en annan sång, anser Kurvinen likväl den finska psalmen till största delen vara självständigt författad. Att han inte anser den vara helt självständig beror helt visst på förekomsten av de svenska begynnelseorden.

Då man inte känner den svenska texten i dess helhet, är det omöjligt att med bestämdhet avgöra vilkendera av psalmerna, den svenska eller den finska, som är den ursprungliga — och det är ju inte heller i detta sammanhang nödvändigt — men det finns en omständighet som tyder på, att den finska formen är äldre än den svenska. Psalmens melodi överensstämmer nämligen rytmiskt med den finska texten, något som är synnerligen ovanligt ifall en melodi överförs från en svensk psalm till en finsk. Detta sakförhållande i förening med att jag inte påträffat melodien i någon av de melodisamlingar som stått till mitt förfogande, leder åter till den förmodan att även melodien är av finländskt ursprung. Dock är det inte här fråga om en självständig komposition. Melodien ansluter sig nämligen motiviskt till den tidigare nämnda skolvisan *Omnis mundus iucundetur* men är inte i likhet med melodien till den danska psalmen *Alle Christne fryde sig nu* direkt kopierad efter den latinska skolvisemelodien, som är betydligt längre, utan är närmast att betrakta som en fri bearbetning.

Melodien förekommer i fem finländska 1600-tals musikhandskrifter av vilka HUB C III 36 och Vöråboken innehålla den i två versioner, den ena med svenska, den andra med finska begynnelseord. Till den finska psalmen anges i den förstnämnda handskriften nedanstående variant, som sedan upptogs i den finska koralboken 1702 och därifrån övergått till vår nuvarande koralbok.

Melodien ansluter sig icke blott rytmiskt utan även till hela sin stämning till den finska psalmen, vars första strof lyder: *Ratk' riemuita me mahdam' / Nyt täll' joulujuhlall' / Sill' Christus syntyä tahtoj / Neitseest' ja tänn' tulla / Hän meidän ainoa autuum' on / Jost' iloita aina tahdom' / Nyt täll' joulujuhlall'*, eller i fri översättning »*Alle måge wij glädias*» / *Nu denna juletid / Ty Christus ville födas / Av Jungfrun att komma hit. / Han är vår enda salighet / Den vi alltid vill glädjas åt / Nu denna juletid.*

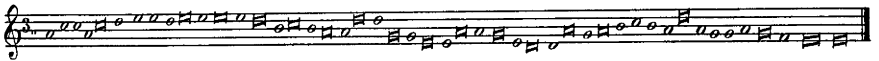
Ovanstående melodi förekommer utom i de nämnda handskrifterna även i handskriften HUB Cö V 32 och har i alla tre källorna endast finska begynnelseord. I de två förstnämnda handskrifterna finns dessutom som nämnt en annan variant, som även ingår i Kangasala sångboken samt i handskriften HUB C III 14, och som i dem alla har svenska begynnelseord. Den är i huvudsak lika noterad, men har sänkningstecken för h. Den möjligheten finns alltså, att man härmed velat antyda, att melodien borde sjungas i den doriska kyrkotonen. Men det är inte heller uteslutet, att här helt enkelt föreligger en felskrivning. Oberoende härav så utvisar denna koral, att man i Finland inte helt underordnat sig den rikssvenska traditionen utan i vissa stycken följt en självständig linje, om man också i detta fall inte kan tala om någon fri kompositorisk verksamhet¹⁾.

Psalmen *Om människiones Fåfängelighet*, som förekommer i Åbopsalmboken 1673 och i 1680-talets samt den följande tidens Manualer och Clenodier men inte ingår i Gamla psalmboken 1695, har daterats till 1654 men har, såsom Schalin och Kurvinen påpekat, varit känd i Finland redan före 1614, då Hemming Henrici översatte den till finska. Synbarligen har psalmen varit mycket omtyckt, eftersom den utom i Hemming Henrici' översättning *Ihmisten elämän surkiudhest* har sjungits även i en annan finsk version *Ihmisten paliost tyhmydest*, varav man dock känner endast stroferna 6—13, vilka finnas i ett handskrivet tillägg till det i Kungl. Bibl. i Stockholm bevarade exemplaret av Olavus Elimaeus

1) Litteratur: Kurvinen, P. J. I. Suomen virsirunouden alkuvaiheet s. 349, Norlind, Tobias, Latinska skolsånger i Sverige och Finland s. 107, Schalin, Olav D., Har svensk psalmdiktning förekommit i Finland redan under reformationstidevarvet? Svenskt Gudstjänstliv 1943 nr 2 s. 41.

finska psalmbok av år 1621, samt första versraden som för hand inskrivits i psalmregistret i samma bok. Ehuru sistnämnda översättning inte synes ha vunnit officiellt erkännande — den ingår nämligen inte i den finska psalmboken 1701 — har den synbarligen varit allmänt bekant, att döma av att dess inledningsord i två handskrifter utsatts jämte melodien, nämligen i Kangasala sångboken och i Vöråboken *).

Utom i dessa handskrifter har melodien antecknats i handskrifterna HUB C III 36 och HUB C III 14. I alla källor angivas begynnelseorden till den svenska psalmen. Den officiella finska översättningen anföres däremot endast i Kangasala sångboken, som jämväl upptager den icke officiella översättningen. Melodien är i alla källor likalydande och har i dem alla noterats med klavväxling inne i melodien, något som i allmänhet inte förekommer annat än i samband med sekvenser och mässmelodier. Den ingår i Finsk koralbok 1702 (nr 275) till Hemming Henrici' text, men jag har tillsvidare inte funnit den i andra melodisamlingar, varför den kan vara av finländskt ursprung. Anmärkningsvärt är att den närmast ansluter sig till den svenska texten, varför den synes vara komponerad med tanke på denna¹⁾.

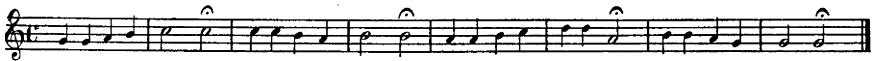

En annan psalm vars melodi synes vara av finländskt ursprung är *Jag wil min Herre gud lofwa, som alla mina synder bar*, en

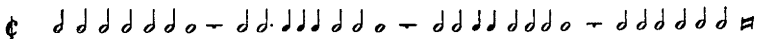
*) Anmärkningsvärt är att psalmens begynnelseord angivas i Kangasala sångboken, som om psalmen redan vid denna tidpunkt varit allmänt känd. Då det inte torde finnas något skäl att anse det för koralssamlingen angivna uppkomståret 1624 vara oriktigt, torde det snarast vara så, att åtminstone det blad i Olavus Elimaeus' psalmbok, som innehåller slutet av denna psalm är från en tidigare tid än den Kurvinen antagit, d. v. s. inte från 1626—1636 eller mera specificerat från 1633, utan från 1621—1624. En sådan datering förutsätter dock den uppfattningen, att detta är psalmens första framträdande. Men det är ju ingalunda uteslutet att den författats ungefär samtidigt som Hemmings översättning. Det vore då mera förklarligt att den omnämnas i Kangasala sångboken, och man har då heller ingen anledning att betvivla den i det handskrivna tillägget till Olavus Elimaeus' psalmbok förekommande anteckningen »*Posessio Sigfridi Andreae Nitrarij Comparata 1626.*»

¹⁾ Litteratur: Kurvinen, s. 51, 67, 381, 419. Liedgren, Emil, Svensk psalm och andlig visa, s. 239. Schalin, s. 44.

och å Vöråboken med begynnelseorden *Armon lijton engel*. Dessa utgöra första versen i en psalm av Hemming Henrici, som förmodats vara en originaldikt. Psalmen är till sitt innehåll en direkt motsvarighet till den ovan omtalade svenska psalmen och har måhända, såsom Schalin påpekat, givit upphov till den sistnämnda. Den i det i HUB bevarade exemplaret av Hemming Henrici' finska psalmbok 1614 vid denna psalm för hand antecknade ovanskriften »*Protector tuorum, O Christe famulorum*» vilken trycktes i några senare upplagor av den finska psalmboken, har av Kurvinen och Schalin framhållits som en eventuell förebild till den finska psalmen. Någon så lydande latinsk text har likväl ej påträffats, och någon melodisk motsvarighet har därmed i varje fall inte avsetts. Den ovanciterade melodien, som även upptagits i Finsk korallbok 1702, synes nämligen ha inspirerats av koralen *Vater im höchsten Thron*, Zahn 1142 enligt M. Weisse 1531.

Överensstämmelsen med de finländska handskrifternas melodi är så stor, att den sistnämnda inte kan ha uppstått fullt självständigt. Däremot är det osäkert huruvida ett direkt inflytande från ovannämnda tyska psalm ägt rum. Zahn anför nämligen ett flertal melodier av liknande art, och anmärkningsvärt är att såväl dessa som de finländska handskrifternas melodi mycket påminner om vissa tyska lekmelodier speciellt av typen *Ringel, Ringel, Reihe*. Särskilt i den rytmisering melodien har i Kangasala sångboken m. fl. handskrifter har den en omisskännlig prägel av dansvisa.

Det synes mig därför inte omöjligt, att såväl den tyska som den finska psalmmelodien leder sitt ursprung från en lekmelodi¹⁾.

I Kangasala sångboken och i Vöråboken har vid psalmen *O Gudh*

¹⁾ Litteratur: Schalin, s. 42, Kurvinen, s. 93, 363, Zahn, Johannes, Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder, Böhme, Franz M., Deutsches Kinderlied und Kinderspiel.

förlän migh tina nådh antecknats: »*Eodem tono canitur: Må jag icke olydig vara*», men, såsom Schalin påpekar, har ingen psalm med dessa begynnelseord påträffats. Uppenbarligen har här skett en sammanblandning eller helt enkelt en felskrivning sålunda, att handskrifternas upphovsmän egentligen avsett psalmen *Må jag olyckan ej undgå*, en översättning av *Mag ich Unglück nicht widerstan*. Denna är enligt Zelle en omdiktning av en världslig visa och trycktes tidigast i ett flygblad, därefter av Klug 1535. En dansk översättning *MAa ieg wlycken ey kunde modstaa* finns hos Thomissøn 1569. Melodien till denna psalm förekommer redan hos Babst 1545 även till texten *O, Gott, verleih mir deine Gnad* och likaså i Danmark till dess motsvarighet *O Gud forlene mig met din naade*, och den är identisk med den i de finländska handskrifterna förekommande melodien till *O Gudh förlän migh tina nådh*. I en handskriven sångbok från Loimijoki (början av 1600-talet) har den följande lydelse, vilken nära överensstämmer med melodien hos Klug men också visar inflytande från Thomissøn, särskilt i fraserna 2 och 3, vilka äro något livligare rytmiserade än i den tyska melodien.

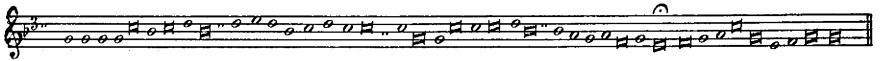

Zelle och Nodermann ha uttalat den förmodan att melodien komponerats av Caspar Bohemus, en obekant sångkomponist från tiden omkring 1530. Melodien finns i Sverige i handskrifterna Mönsterås, Kalmar Folio I och Rappe samt i G 1697 till psalmen *O Gud förlän mig tina nåd*.

Som rubrik till en världslig visa har i K. Bibl. Visbok I 8:o antecknats »Må Jagh icke olücken omgå, / måste onader få» (1500- och 1600-talens visböcker II s. 255) men för övrigt synes en psalm med dessa begynnelseord inte ha varit känd i Sverige, varför dess förekomst i finländska handskrifter är ett belegg på den självständiga ställning man ofta i Finland intagit. Anmärkningsvärt är emellertid, att Vöråboken för psalmen *Må jagh olyckan eij undgå* anvisar melodien till psalmen *Lofwa Gud mijn siäl i alla stund* (nr 390 i Haeffners korallbok), en melodi av Burkhard Waldis 1553 till texten *Hilf, Herre Gott zu dieser Zeit*. Att också här föreligger en felskrivning är tydligt, enär denna

melodi innehåller en fras utöver den ovanciterade melodien längd ¹⁾.

En psalm av särskilt intresse är också parabelpsalmen *Himmelrijkes rike är liknath*. Den äldsta kända tryckta versionen därav finns i »Tree Sköna Andelige Historiske Wijsor» 1642 och börjar där *Himmelrijket thet liknas widh tijo Jungfrwr*. Också i Danmark är psalmen känd och synes där förekomma tidigast i Moltkens' »Aandelige Handbog» 1629. Redan i Hemming Henrici' psalmbok 1614 ingick emellertid en finsk motsvarighet *Cristicund Christuxell kihlattu*. Att psalmen likväl förefunnits antingen på svenska eller på danska före år 1614 framgår dels av att Hemming använder samma strofbyggnad som i den svenska psalmen, d. v. s. fyrradning med slutomkväde, alltså en för finsk diktning främmande stroftyp, dels av att psalmens melodi med svenska begynnelseord ingår i handskriften HUB C III 36 och i Kangasala sångboken.

Ovanstående melodi, som med finska begynnelseord ingår såväl i den förstnämnda handskriften HUB C III 36 som i Vöråboken och HUB Cö V 32, är lånad från folkvisan *Konung Birger och hans bröder eller Brunkes förräderi* (Geijer-Afzelius, Svenska folkvisor III s. 164), eller rättare från dess danska original *Kong Byrge og hans Brødre* (Danmarks Gamle Folkeviser 154), eftersom den svenska versionen enligt Hyltén-Cavallius inte författats förrän 1778. De finländska handskrifternas melodi skiljer sig både melodiskt och rytmiskt rätt mycket såväl från den av G. Afz. meddelade melodien som från melodien i G 1697 och i Riddarholms-handskriften. Det finns alltså skäl att förmoda, att psalmen *Himmelrijket ähr liknath widh* tidigast uppstått i Danmark och där lånat folkvisans melodi, och att den därifrån kommit över till Finland, där den av Hemming översatts till finska. Huruvida man därvid i Finland upptagit den danska koralen i oförändrad form eller bearbetat densamma, det kan jag inte säga, då jag inte sett dess ursprungliga danska avfattning, men sådan melodien uppteck-

¹⁾ Litteratur: Schalin, s. 44, Zelle, Friedr., Die Singweisen der ältesten evangelischen Lieder. III s. 63, Zahn, 8113, Nodermann 10.

nats i våra handskrifter är det ovedersägligt, att den varit avsedd för den finska och icke för den svenska psalmen. Detta framgår i synnerhet vid en jämförelse mellan den finländska varianten och den som förekommer i Riddarholmshandskriften. De två första fraserna i den sistnämnda ha följande lydelse:

♩ 3 $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{o}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{o}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$ $\overset{\cdot}{d}$
a a a d d d ciss d e ciss e f e d ciss d e d d

Man kan helt visst instämma i den av Schalin uttalade åsikten, att den svenska psalmen författats i Finland, men med stöd av det ovan sagda är det tämligen säkert, att den måste dateras till efter 1614¹⁾.

Av de här granskade sex melodierna kunna alltså två rubriceras som eventuellt finländska originalkompositioner. Procentuellt är detta ett ganska stort antal, men då här utvalts psalmer av en särskild kategori, så kan man givetvis inte dra några allmänna slutsatser rörande koralkomposition i Finland under reformationstiden. Men förekomsten av dessa melodier ger anledning att förmoda, att man bland de något över tvåhundra koralmelodier som bevarats i finländska handskrifter från reformationstidevarvet kan finna ytterligare några, som med åtminstone någon sannolikhet kunna sägas ha tillkommit i Finland, och vilka sålunda skulle utvisa, att Finland även i musikaliskt avseende i viss mån följt en självständig linje.

Ingeborg Lagercrantz.

1) Litteratur: Liedgren, s. 95, Schalin, s. 43, Kurvinen, s. 329, Nodermann 170, Geijer-Afzelius, Svenska Folkvisor nr 93, Danmarks Gamle Folkeviser 154, Hylltén-Cavallius, Sveriges Historiska och Politiska Visor, nr 8, Palm, Herman, Om folktonen i den lutherska församlingssången, Hallio, 130, 131.